

Orthódoxi Eyrópi

STUDIA DO DZIEJÓW KOŚCIOŁA PRAWOSŁAWNEGO
W EUROPIE WSCHODNIEJ

Rocznik

Katedry Historii Europy Środkowo-Wschodniej
Uniwersytet w Białymstoku

vol. 2/2019

Orthódoxi Eavrópi

Studia do dziejów
Kościoła prawosławnego
w Europie Wschodniej

vol. II / 2019

Православная Европа

Исследования по истории Православной Церкви
в Восточной Европе

Orthodox Europe

Studies for the history of the Orthodox Church
in Eastern Europe

Ορθόδοξη Ευρώπη

Μελέτες για την ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας
στην Ανατολική Ευρώπη

Białystok 2019

Rada Naukowa:

Ks. Bp. dr hab. Warsonofiusz Doroszkiewicz (Warszawa), ks. Bp. dr hab. Andrzej Borkowski (Białystok), Prof. dr hab. Antoni Mironowicz (Białystok), Prof. dr hab. Walentyna Teplowa (Mińsk), Prof. dr hab. Jerzy Ostapczuk (Warszawa), Prof. dr hab. Alexander Gavrilin (Riga), Prof. dr hab. Angelika Delikari (Saloniki), Prof. dr hab. Nikołaj Nikołajew (Petersburg), Prof. dr hab. Dimitros Gonis (Ateny), Prof. dr hab. Jury Łabyncew (Moskwa), Prof. dr hab. Dimitr Kenanow (Veliko Trnowo), Prof. dr hab. Leonid Tymoszenko (Drohobyczyn), Prof. dr hab. Goran Janicijevic (Belgrad), Prof. dr hab. Mária Belovičová (Prešov), dr hab. Urszula Pawluczuk (Białystok).

Redakcja:

dr hab. Urszula Pawluczuk

Sekretarz redakcji:

mgr Marcin Mironowicz

Recenzenci:

Prof. dr hab. Krzysztof Filipow (Białystok), Prof. dr hab. Ján Šafin (Presov),
Prof. dr hab. Aleksander Wabiszczewicz (Brześć), Prof. dr hab. Ilia Evangelou (Saloniki)

Wydawca:

Katedra Historii Europy Środkowo-Wschodniej
Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku

ISSN 2545-3823

Periodyk sfinansowany przez Katedrę Historii Europy Środkowo-Wschodniej
i Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku

© **Copyright by:**

Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku
Katedra Historii Europy Środkowo-Wschodniej

Spis treści

Wprowadzenie 7

Perface 9

ARTYKUŁY:

Földvári Sándor: The Way of an Exemplar of the First Book of the Suprasl
Typography to the Habsburg Empire 9

Павел Бочков: Раскол епископа Аполлинария (Дубинина) и производные
от него юрисдикции в контексте новейшей истории старообрядцев –
поповцев 9

Galina Bykovskaia, Vladimir Chernykh, Elena Miroschnichenko: State and
Church authorities: cooperation or opposition? (at the example of relations in
the Voronezh diocese in the late XVII-early XVIII centuries) 9

Александр Гаврилин: Православная Церковь накануне октябрьского
Манифеста 1905 года: Рижский Епархиальный Собор 9

Петр Федорук: О вере по учению святого праведного Иоанна
Кронштадтского..... 9

Ежи Гжибовски: Православное военное духовенство в 3-м корпусе
(Гродно) Войска Польского в 1921-1939 гг. 9

Ján Pilko: Katechetické sloco pre učiteľov svätého Gregora Nysského 9

Liliana Belovicova, Maria Belovicova: Влияние русского монашества на
культурную и религиозную жизнь северо-восточной части Словакии 9

Игумен Сергей (Матвейчук): Православной церкви на Лемковщине
во время Второй Мировой Войны 9

FÖLDVÁRI SÁNDOR

The Way of an Exemplar of the First Book of the Suprasl Typography to the Habsburg Empire

Słowa kluczowe: Supraśl, Handel książkami, Cesarstwo Habsburskie

Keywords: Suprasl, Book Trade, Habsburg Empire

Streszczenie

Droga egzemplarza pierwszej książki drukarni supraskiej do Cesarstwa Habsburskiego

Druk pierwszej książki (Liturgikon) został rozpoczęty w Wilnie w 1692 roku, co zostało ukazane na stronie tytułowej voluminu. W całości edycja została zakończona w Supraślu w 1695 roku. Politykę drukarską mnichów z Zakonu Bazylianów potwierdza pełny egzemplarz pierwszego Liturgikonu, który został znaleziony przez autora w Bibliotece Katolickiej w Egerze (północne Węgry). Bogaci katolicy biskupi zapewniali duchownym unickim (obrzędki bizantyjskiego) z Mukaczewa edukację. W ten sposób wiele książek drukowanych w języku cerkiewnosłowiańskim trafiło do biblioteki w Egerze. Liturgikon z lat 1692-1695 zawierał ryciny przedstawiające Serce Jezusa i inne symbole katolickie, które ryciny zostały użyte do drugiego wydania w Uniejowie w 1740 roku. W wydaniu tym wszystkie te zachodnie symbole zostały usunięte. Fakt ten ilustrują dwa Liturgikony znajdujące się na Węgrzech.

Abstract

The Way of an Exemplar of the First Book of the Suprasl Typography to the Habsburg Empire

The first book (a Liturgikon) had begun to be printed in Vilnius in 1692 which were shown on the title page, then the pressing of the body were finished in Suprasl', 1695, according to the colophon. The printing policy of the monks of Basilian Order was evidenced by a very complete example of the first Liturgikon, too, which were found by the author in the Rome Catholic Library in Eger, North Hungary. The rich Rome Catholic bishops provided the poor Uniate Greek Catholics (of Byzantine Rite) of Mukachevo by education. Thus a lot of service books printed in Church Slavonic got into Eger Library, according to the archival data were studied by the author. While the Liturgikon 1692-1695 contained some etchings depicted the Heart of Jesus and other Catholic symbols, the same engravings were used for the second edition printed in Unev, 1740 (≠AΨM), too, but all these Western symbols were removed. (It is to be illustrated in the paper hence examples of both editions are held in Hungary, too.)

As a consequence of the union (i.e. joining of former followers of the Orthodox believers with Rome), which went on the territory of „Rzeczpospolita” in Brest, 1596, and in the Kingdom of Hungary in Uzhgorod, 1646 – it was resulted an increasing demand for printing¹. It was strengthened the requirement for publication of new liturgical books for Catholics of the Byzantine rite, because the former Orthodoxes, although already connected with Rome, continued to use the same publications Orthodox as ones of the Moscow „Pечатnyj Dvor”. This question arose in Hungary in the 18th century when Queen Maria Theresa banned the import of all the books from the Orthodox lands, although after this ban the books were brought illegally in a significant amount². On this way got a copy of the first book printed Suprasl to the Hungarian lands³.

Supraśl – a small town close to the border between Poland and Belarus, now located on the territory of present-day province of Białystok in Poland. Name of the town is known for the „Suprasl Sbornik” (Suprasl Menaion, Codex Suprasliensis) – but in the concerned us time this place was becoming well-known for different reasons⁴.

The printing in Suprasl Basilian monastery began in the last decade of the 17th century, when they were forced to move their typography from Vilnius to Supraśl. The main monograph on this subject came from the pen of the Polish bibliographer and historian, former director of the Department of Rare Books at

¹ R. Łużny, *Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, ed. R. Łużnego, F. Ziejki and A. Кеґіньського, Kraków 1994, p. 555.

² Ш. Фельдвари, *Старопечатные книги кирилловского и глаголического шрифтов Эгерской архиепископской библиотеки (Северная Венгрия)*, „Slavica: Annales Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis De Ludovico Kossuth Nominatae”, т. 27. Debrecen 1995, с. 83-96; idem, *Впливи української еліти на національне відродження сербів: книжкові видання українських братств у культурі слов'янських народів Габсбурзької імперії*, „Українознавчий альманах”, вип. 17, Київ 2014, с. 86-91.

³ Ш. Фельдвари, *Супрасль как белорусский центр культуры и экземпляр в Венгрии первой книги супрасльської типографії*, Матеріялы канференції 19 красавіка 1996 года, ред. Микалаў Аляхнович, Андраш Золтан, Будапешт 1996, („Hungaro-Alboruthenica”, т. 1), с. 15-16; idem, *К вопросу обучения церковнославянскому языку закарпатцев-грекокатоликов в г. Эгерь (Северная Венгрия)*, Матеріялы міжнародной науковий канференції „Гістарычная памяць народаў Вялікага Княства Літовскага і Белврусі XIII-XX ст.”, ред. Дзмітрый Караў, Гродна 1996, с. 416-418; Ш. Фельдвари, Э. Ойтози, *Кириллические книги Веспремской Архиепископской библиотеки и южнославянская миграция в селе Шошкунт*, „Studia Slavica Savariensia” т. 4. Szombathely 1995, № 1-2, с. 143-157.

⁴ A. Mironowicz, *The Manuscript Collection of the Monastery of Suprasl in the XVI century*, [in:] *Rediscovery. Bulgarian Codex Suprasliensis of 10th century*, ed. A. Miltenova, Sofia 2012, p. 309-329, 472, 473.

the Library of Warsaw University, Maria Cubrzyńska-Leonarczyk⁵, Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew⁶ summarized and characterized the recent state of our knowledge on this issue. The greatest contribution on the Cyrillic printings of the Suprasl typography was done by Labynceff⁷.

Signature of the owner Lucas Habina on the title page of the *Služebnik*
Vilno-Suprasl 1692-1696 in Eger, Hungary

We have no room here for the question of why the printing house was transferred to Supraśl, but continuity is reflected in the fact that the cover page of the Liturgicon refers to Vilna typography, and the data given in the colophon show 1696 and place Supraśl, as follows:

⁵ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Oficina supraska 1695-1803: Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*, Warszawa 1993, p. 227; idem, *Katalog druków supraskich*, Warszawa 1996, p. 170.

⁶ Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, *Drukarstwo cyrillickie w Rzeczypospolitej*, ed. A. Mironowicz, U. Pawluczuk, Białystok 2004, p. 9-32

⁷ Ю. А. Лабынцев, *Кирилловские издания Супрасльської типографії*, Москва 1978, с. 54; idem, *Памятники древнерусской книжности и литературы в старообрядческих изданиях Супрасльської типографії (XVIII в.)*, „Труды Отдела древнерусской литературы”, т. XXXVI, отв. ред. Д. С. Лихачев, Москва 1981, с. 209-215; Ю. А. Лабынцев, Л. Л. Щавинская, *Некоторые обстоятельства и средства поддержания белорусско украинской униатской литургической*, „Древняя Русь”. Вопросы медиевистики, Москва 2000, № 2, с. 124-136.

ЛЕІТОУРГІКОН си єсть СЛУЖЕБ'НИКЪ съдер'жащъ в' себѣ по чину С[вя]тыя Восточныя Ц[е]ркви литургіи, Іже въ св[я]тыхъ СѢТ[е]цѣ нашихъ ІСѢанна Златоустаго, Василира Великаго, и Григоріа Двоеслова, Папы Римскаго, съ всѣми сдужбами, недел'ными и праздничными. в' Вил'ни. Первое тѣпом издадеса, въ Ѡбители Св[я]тыя живоначал'ныя Тро[и]ци, Чину С[вя]того Василіа Веа в' Лѣто ѿ Ржд[е]ства Х[ристо]ва ꙗх' чв [=1692].

In the colophon is written: скончася в' с[вятой] лаврѣ супраслской. Року Б[о]жїа ах'че, Септемврїа дна к'а. [= 1696 г, Сентябрь, 21 д.]

It is necessary to draw attention to the fact that the years counted according to the Catholic era, i.e. starting from the birth of Jesus Christ, while in Orthodox publications it is generally considered the Byzantine one, that is, starting from the creation of the world. Clearly shows it to the changes associated with the union.

Such books got to the Hungarian lands quite not accidentally, to those parts of the Hungarian Kingdom were inhabited by Slavic peoples who followed the Byzantine rite. In the north-eastern part of the former Kingdom of Hungary lived Rusyns⁸. Carpatho-Rusyns have developed their cultural and social elite only since the middle of the 18th century, thanks to the church union⁹. Controversial, the process is still a matter of debate¹⁰. Since the problems of theological education have not been resolved within the framework of the Mukachevo Greek Catholic diocese, Roman Catholic seminaries took a lot of Ruthenian seminarians, among others, in the city of Eger (Northern Hungary) and Vienna, also Trnava (Nagyszombat)¹¹.

To get a bit more objective picture, let's take the case of Lucas Habina, lecturer of Church Slavonic and Byzantine liturgy in Eger. He was the chief of the Greek Catholic deanery in Humenne, when he got into heated debates with Greek-Catholic bishops Olshavsky and Bradach, so he was arrested and after

⁸ P. R. Magocsi, *An Historiographical Guide To Subcarpathian Rus'*, „Austrian History Yearbook”, vol. IX-X, 1973-1974, p. 201-265; idem, *The Language Question Among The Subcarpathian Rusyns*, New Jersey 1979, p. 38.

⁹ M. Lacko, *Unio Uzhorodiensis Carpathicorum cum Ecclesia Catholica*, Romae 1955, („Orientalia Christiana Analecta”, vol. 143.), p. XVIII, 276, 2 к.; idem, *Die Užhoroder Union*, „Ostkirchliche Studien”, vol. 8. Würzburg 1959, № 1, p. 3-30; idem, *The Union of Užhorod*, translator Francis Gill, Roma 1966, p. 190.

¹⁰ T. Végheš, *Reflections on the Background to the Union of Užhorod/Ungvár (1646)*, „Eastern Theological Review”, т. 1, Nyíregyháza 2015, № 1.

¹¹ А. Годинка, *Наші клеріки в Турнаві от 1722 до 1760 року, Зоря-Најнал*, т. 1, Ужгород 1941, № 1-2, с. 18-29; Ш. Фельдвари, *Супрасль как белорусский центр культуры и экземплар в Венгрии первой книги супрасльской типографии*, с. 15-16; idem, *К вопросу обучения церковнославянскому языку закарпатцев-грекокатоликов в г. Эгерь (Северная Венгрия)*, с. 416-418; idem, *Впливи української еліти на національне відродження сербів: книжкові видання українських братств у культурі слов'янських народів Габсбурзької імперії*, „Українознавчий альманах”, вип. 17, відпов. ред. М. Обушний, відпов. за вип. К. Кобченко, Л. Сорочук, Т. Шептицька, Київ 2014, с. 334; 86-91.

escape he needed to flee, and moved to Eger, where he was appointed for the lecturer of Ruthenian seminarists. Inventory of heritage Habina, written in 1775, contains 82 books, including 16 printed on Church Slavonic, found by the author of this paper¹². Among them, the book of great significance – a „Liturgikon other Služebnik”, was published in Suprasl in 1695, as a shining example of patronage politics of the Greek Catholic Metropolitan Bishop Žohovski, who supported cultural development by all means. The value of getting this book in the Roman Catholic library Eger can be briefly summarized as follows.

Bishop Karol Esterházy founded the very grand library in order to create the University. In 1760-1770's years about 22 thousands of books were collected by him. Although Queen Maria Theresa did not allow the bishop to open a university, there started to work a Law Academy and other educational institutions. As for the Theological Seminary, after the Council of Trent (1545-1563 years) every (Roman) Catholic bishop was to create a seminary at the throne of his diocese. In Hungary, it was performed only in the 18th century, since after the country's liberation from the Turkish authorities, in the same way hit the state in the hands of the Habsburgs. The great Maecenas Károly Esterházy, Bishop of Eger, sent a letter in 1768 to the Greek-Catholic bishop of Lemberg (now Lviv), if the latter sent him liturgical books of Cyrillic Printing of definitely „Catholic” (i.e. Uniate) character. For the book, he offered to answer red wine, which was already at that time a famous product of Eger¹³. Since this letter was written two years before the arrival of Luke (Lucas) Habina in Eger, cannot yet be excluded, Suprasl „Missal” that got here by the episcopal order, and only then passed on to the local teacher of the Byzantine rite. It is clearly visible signature of the owner Lucas Habina on the title page. This indicates that in the list of his heritage, written in Latin, mentioned „Missale Rhutenicum, folio” shows on the same Suprasl „Liturgikon or Služebnik”. As for the provenance, it is unlikely that the owner himself would have brought this book in Eger, until he had strongly quarreled with the Greek Catholic bishop, who put him in prison, and then ran away to the „opposite” Roman Catholic Esterhazy, who had the opportunity for providing Ruthenian Greek Catholic with education, thus the rich Roman Catholic Bishop appointed the refugee-Greek Catholic for teacher Church Slavonic language and Byzantine rites – this way it was ensured also theological training of Greek Catholics, and

¹² Archive of the Eger Archbishopry, Archivum Vetus, No. 191, Habina Lucam respicientia.

¹³ Archive of the Eger Archbishopry, Archivum Vetus; Protocollum Consistorii Agriensis 1768-69, pp. 550-551. We cited it in our previous works: Ш. Фельдвари, *Впливи української еліти на національне відродження сербів: книжкові видання українських братств у культурі слов'янських народів Габсбурзької імперії*, „Українознавчий альманах”, вип. 17, Київ 2014, с. 86-91; idem, *Стародруки кириличного шрифту в римо-католицьких бібліотеках Угорщини*, [в:] *Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів; 26-29 серпня 1996 р.*, упоряд. і відп. ред. О. Мишанич, Харків 1996, с. 188-192.

also provides the spiritual power of the Roman Catholic Church hierarchy over the Uniate but not in any way equal Greek Catholics.

Consequently, Suprasł Slużebnik accidentally got so far. Wherever Western Catholics strictly vigilantly guarded the purity of the Roman confession to be „Catholic”, tried to provide in their territory Greek Catholics „explicitly” Catholic books, thus in order to support it, the Uniate bishop Żochowski edited the Slużebnik¹⁴ and on this occasion handed copies later senior representatives of the Uniate clergy. Therefore, further research may lead us for other results on the book trade between typographies of The Great Duchy of Lithuania and the Western centers of church and culture.

Bibliography

Sources

Archive of the Eger Archbishopry, Eger, North Hungary.

Literature

- Cubrzyńska-Leonarczyk Maria, *Oficyna supraska 1695-1803: Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*, Warszawa 1993: Biblioteka Narodowa, p. 227. (Prace Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Narodowej, t. 3).
- Cubrzyńska-Leonarczyk Maria, *Katalog druków supraskich*, Warszawa 1996: Biblioteka Narodowa, p. 170. (Prace Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Narodowej, t. 4).
- Jaroszewicz-Pieresławcew Zoja, *Drukarstwo cyrilickie w Rzeczypospolitej*, ed. Antoni Mironowicz, Urszula Pawluczuk, Białystok 2004, pp. 9-32.
- Lacko Michael, *Unio Uzhorodiensis Carpathicorum cum Ecclesia Catholica*, Romae 1955, („Orientalia Christiana Analecta”, vol. 143.); p. XVIII, 276, 2 κ.
- Lacko Michael, *Die Uzhoroder Union*, „Ostkirchliche Studien”, vol. 8. Würzburg 1959: Augustinus-Verlag, № 1, p. 3-30.
- Lacko Michael, *The Union of Uzhorod*, translator Francis Gill, Roma 1966: Slovak Institute, p. 190.
- Łużny Ryszard, *Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, ed. Ryszarda Łużnego, Franciszka Ziejki i Andrzeja Kępińskiego. Kraków 1994: Universitas, p. 555.
- Magocsi Paul Robert, *An Historiographical Guide To Subcarpathian Rus'*, „Austrian History Yearbook”, vol. IX-X, 1973-1974, pp. 201-265; Cambridge (Massachusetts, USA), 1974. (Harvard Ukrainian Research Institute, Harvard Univ., Offprint Series No. 1).
- Magocsi Paul Robert, *The Language Question Among The Subcarpathian Rusyns*, Fairview New Jersey 1979: Carpatho-Rusyn Research Center, p. 38.

---

¹⁴ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Oficyna supraska 1695-1803: Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*, p. 227.

- Mironowicz Antoni, Pawluczuk Urszula, *Prawosławne oficyny wydawnicze w Rzeczypospolitej*, Białystok 2004: Katedra Historii Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu w Białymstoku, p. 254.
- Mironowicz Antoni, *The Manuscript Collection of the Monastery of Suprasl in the XVI century*, [in:] *Rediscovery. Bulgarian Codex Suprasliensis of 10th century*, ed. A. Miltenova, Sofia 2012: Bulgarian Academy of Science, pp. 309-329, 472-473.
- Véghseő Tamás, *Reflections on the Background to the Union of Uzhhorod/Ungvár (1646)*, „Eastern Theological Review”, т. 1, Nyíregyháza 2015: St. Athanasios Publishing House, № 1.
- Годинка Антоній, *Наші клерики в Турнаві от 1722 до 1760 року*, *Зоря–Најнал*, т. 1, Ужгород 1941, № 1-2, с. 18-29.
- Лабынцев Юрий Андреевич, *Кирилловские издания Супрасльской типографии*, Москва 1978: Гос. библиотека СССР им. В. И. Ленина, 1978, с. 54.
- Лабынцев Юрий Андреевич, *Памятники древнерусской книжности и литературы в старообрядческих изданиях Супрасльской типографии (XVIII в.)*, „Труды Отдела древнерусской литературы”, т. XXXVI, отв. ред. Д. С. Лихачев, Академия наук СССР, Институт русской литературы (Пушкинский Дом); Москва 1981; Ленинград: Изд-во АН СССР, с. 209-215.
- Лабынцев Юрий Андреевич, Щавинская Лариса Л., *Некоторые обстоятельства и средства поддержания белорусско украинской униатской литургической, „Древняя Русь”*. Вопросы медиевистики, Москва 2000: Институт славяноведения РАН, № 2, с. 124-136.
- Фёльдвари Шандор, *Старопечатные книги кирилловского и глаголического шрифтов Эгерской архиепископской библиотеки (Северная Венгрия)*, „Slavica: Annales Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis De Ludovico Kossuth Nominatae”, т. 27. Debrecen 1995, с. 83-96.
- Фёльдвари Шандор, *Стародруки кириличного шрифту в римо-католицьких бібліотеках Угорщини [в:] Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу українців; 26-29 серпня 1996 р.*, упоряд. і відп. ред. Олекса Мишанич, Харків 1996: Міжнародна асоціація українців, Нац. Академія Н. України, Північно-східний науковий центр НАН України, Національна Юридична Академія ім. Ярослава Мудрого, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Харківський державний університет; с. 188-192.
- Фёльдвари Шандор, *Супрасль как белорусский центр культуры и экземпляр в Венгрии первой книги супрасльской типографии*, Материялы канференции 19 красавика 1996 года, ред. Микалаў Аляхнович, Андраш Золтан, Будапешт 1996, („Hungaro-Alborthenica”, т. 1), с. 15-16.
- Фёльдвари Шандор, *К вопросу обучения церковнославянскому языку закарпатцев-грекокатоликов в г. Эгерь (Северная Венгрия)*, Материялы міжнародной науковой канференции „Гистарычная памяць народав Вяликага Княства Литовскага и Белвруси XIII-XX ст.”, ред. Дзмітрый Караў, Гродна 1996: Захадна-Беларускі гуманітарны цэнтр даследаванняў Усходняй Еўропы, („Наш радавод”, кн. 7.), с. 416-418.
- Фёльдвари Шандор, *Впливи української еліти на національне відродження сербів: книжкові видання українських братств у культурі слов'янських народів Габсбурзької імперії*, „Українознавчий альманах”, вип. 17, відпов. ред. Микола Обушний, відпов. за вип. Катерина Кобченко, Людмила Сорочук,

Тетяна Шептицька; Київ 2014: Центр українознавства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, с. 334; 86-91.

Фёльдвари Шандор, Ойтози Эстер, *Кириллические книги Веспремской Архиепископской библиотеки и южнославянская миграция в селе Шошкун*, „Studia Slavica Savariensia” т. 4. Szombathely 1995, № 1-2, с. 143-157.